

Výše uvedené rysy jsou výrazné, specifické, příslušné vyjádření rozkazu / zákazu od možností jiných zřetelně odlišují. To je hlavní příčina živosti a značné frekvence tohoto druhu imperativu.

Odborná literatura

- Čechová, M. a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha 1996.
 Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha 1986.
 Havránek, B. – Jedlička, A.: *Česká mluvnice*. Praha 1981.
Mluvnice češtiny 2. Praha 1986.
Mluvnice češtiny 3. Praha 1987.
Příruční mluvnice češtiny. Praha 1995.
 Šmilauer, V.: *Novočeská skladba*. Praha 1966.

Publikováno pod názvem *O českém imperativu* v časopise *Češtinář*, 8, 1997, s. 3–5.

Vedle různých konkurenčních variant formálního ztvárnění rozkazovacího způsobu bych rád upozornil i na zajímavou oblast nekorespondence tvarů a funkcí imperativu. Jde zpravidla o ustálené a situačně pevně zakotvené obraty typu *Odpočívej v pokoji; Nechte si chutnat aj.*

A další věc, nikoliv nepodstatná a samozřejmá, zvláště ve výuce jinojazyčných mluvčích: z pestré nabídky komunikačních řešení je potřeba vybírat uváženě a s ohledem jak na komunikační záměr mluvčího, tak na relevantní charakteristiky příslušné komunikační situace. Různé pokyny a příkazy (*Koukej přineš ten jídelní lístek*) by se totiž v komunikační praxi nemusely nutně setkat s očekávanou odezvou.

Závěrem jedna zajímavost – za pozornost stojí i okolnosti užívání interpunkčních znamének, zejména vykřičníku, ale též otazníku. Zatímco v angličtině se vykřičníku užívá sporadicky, to už musí být zvolání jako hrom, ve španělštině se klade vykřičník i otazník nejen na konec příslušné výpovědi, jak je to v jazycích obvyklé, ale také na její počátek. Jedná se přý o pozůstatek maurského (tedy arabského) područí. Interpunkční znaménko za výpovědí je, řekněme, evropské (na starém kontinentu se odedávna píše zleva doprava), vykřičník nebo otazník *před* výpovědí je arabské proveniencie, neboť Arabové píšou směrem opačným... A taková Japonci zapisují svůj jazyk ve sloupcích, které se čtou shora dolů a zprava doleva či tzv. normálně v řádcích čtených zleva doprava.

XII. Za pro mě výhodnou cenu

Čeho všeho se člověk ještě nedočká...

Děje-li se v současné češtině něco podstatného, určitě v tom mají prsty předložky. Leč jazykový vývoj nezastavíš. Ani domluvami a zákazy ani doporučeními či nařízeními ani osvětou. O hrubé síle, nátlaku a sankcích nemluvě. A to je dobře, tak to asi má být... Připomínám v této souvislosti slavný výrok Mathesiův (1932, s. 20) z ještě slavnějšího sborníku: *Cesta českého purismu za posledních 80 let je vroubena hroby příkazů a zákazů, které jazyková praxe zašlápla.*

Co se v jednom údobí zdá nevkusné, příšerné, převratné, co zavání neústrojným a necitlivým novotařením a kdovíčím ještě, může s odstupem desetiletí vyznívat docela prostě a přirozeně.

Pro příklady nemusíme chodit daleko.

Kdyby někdo ještě před takovými dvěma třemi desetiletími v oficiální komunikaci sdělil, lhostejno, zda formou mluvenou či psanou, že něco *Koupil za pro něho výhodnou cenu*, kdyby tedy ony prepozice kumuloval, kdyby užil dvou předložek následujících bezprostředně po sobě,³⁶ bylo by jeho vyjádření dozajista pokládáno za zcela nepatřičné nebo alespoň za stylisticky (formulačně) velmi neobratné. Snad jedině, co bylo tehdy v tomto směru oficiálně tolerováno a trpěno, byla Šmilauerova *modlitba za v Pánu zemělě*. To bylo, co se souvýskytu dvou prepozic týká, v zásadě vše.

Ať se to někomu líbí, či nikoliv, zmiňovaný jev – tedy těsná koexistence prepozic – nabírá u nás v několika málo dekadách na neuvěřitelné síle a dynamice (srov. *Přespál v pro něho nezvyklých podmínkách; Vzpomněli*

³⁶ Mám zde na mysli pouze hromadění dvou vedle sebe stojících předložek, z nichž každá je součástí jiné předložkové fráze, nikoliv souvýskyt dvou (tří, popř. i více) prepozic souřadně spojených spojkou nebo interpunkčním znaménkem (*Hádali se před, na i po výletě*).

si i na v té době nemocného kamaráda) a nezastaví ji ani pohoršené pohledy části bohemistické obce, dokonce ani přímé, puristicky laděné ataky některých z nich (Jak je možné, že se podobný nesmysl šíří tak vytrvale?, V. Jarmek, 1998, s. 163).

Odpověď na Jamkův dotaz hledíme v samotné podstatě předložek a v jejich řečovém fungování, ale rovněž v působení aktuálního větného členění, na které poukazuje S. Machová (2000). Předložky se totiž – společně se spojkami (a samozřejmě s pádovými koncovkami jmen) – podílejí na vyjadřování vztahů mezi slovy v české výpovědi. Prepozice a konjunktory tedy mají v tomto smyslu k sobě velmi blízko. Postavení dvou spojek vedle sebe, z nichž každá může připojovat jinou větu,³⁷ bývá (a bývalo) v češtině naprosto běžné (Nezatelefonoval, protože kdyby to udělal, prozradil by se, S. Machová, 2000, s. 33).

Tedy se v obdobné situaci o slovo hlásí (dlužno dodat, že plným právem) i naše předložky: Machová (tamtéž) to vidí následovně: Tlak, který na slovosled české věty vykonává aktuální členění výpovědi (centrum rématu je při objektivním slovosledu zpravidla posledním slovem výpovědi), mohl způsobit, že i bohatě rozvíjený shodný příslovek, který není centrem rématu, se začal masivně objevovat před dominujícím substantivem. /.../ A je-li dominující substantivum v předložkovém pádě, je pak cesta k výskytu dvou předložek vedle sebe otevřena. Většinou se tedy jedná o u nás (všímáte si?) stále čtenější způsob vyjádření antepřonového rozvíjeného přívlasku předložkové substantivní fráze.

O vymezení nejčastěji se vyskytujících sémantických tříd ve výpovědích obsahujících souvýskyt prepozic se pokusila J. Panevová (2003), v SYN 2000 našla 467 relevantních případů. Dospěla k závěru, že jsou jimi příslovečné určení rozdílů s typickou předložkou o+Ak (Řešila spor s o pět let starším mužem) a příslovečné určení normy / měřítka s příznačnou prepozicí podle+G (Nezapomenu na podle mého názoru skvělou inscenaci).

Renata Novotná (2011), která v SYN 2010 pracovala s 842 doklady, zkoumala význam druhé prepozice z jejich souvýskytu. Podrobila sémantickému rozboru 10 nejčastějších kombinací předložek, z nichž se na inkriminované druhé pozici objevovala prepozice o, pro, v a do. Vysledovala, že se prepozice o+Ak užívá při srovnání (Počítal s o den delší vancí).

37 Nemusí to ovšem být nutné podmínkou, viz souvýskyt spojek typu až když, už když, ještě když, vždycky když, a tak i když aj. Za nežádoucí naopak pokládám defektní (a v řečové praxi dosti běžný) výskyt dvou nesusoudných spojek: Když / Jestli bych (místo Kdyžbych) to koupil ad. Kumulovat lze ovšem i jiné slovní druhy, např. částice (vždyť přece, ba věru, dokonce i) nebo citoslovce (bum bác, hehehe, ajajajaj).

riantou), pro+Ak se vyskytuje ve významu něco se děje pro někoho v příznivé / nepříznivé situaci (Pracuje s pro něj nesrozumitelnými symboly), v+L uvozuje časová a místní určení (Narazil na v Česku nevidanou překážku) a konečně do+G slouží k vyjádření temporálních významů a k formulaci některých frazémů (do očí bijící, do nebe volající).

Na základě těchto poznatků R. Novotná (2011, s. 6) vyvozuje, že je význam druhé prepozice do značně míry omezen (částečně předurčen) a že se jejich distribuce týká pouze určitého okruhu témat.

Z. Komrsková (2013) ve zdařilé diplomové práci zkoumá danou problematiku na publicistických textech a v SYN 2009PUB nalézá 7234 (!) výskytů kumulace primárních prepozic... Nejpočetnější zastoupení má příslovečné určení (6997 případů), a to především s významem srovnání, lokalizace, zřetele a temporality.

Jisté je jedno: nebude pokládáno za šťastné a žádoucí opakovat tutéž předložku (Mluvili o pět let starším bratrovi; Dívali se na na židli sedící babičku) či užívat po sobě jdoucí předložky ryze konsonantické, které výrazně znesnadňují výslovnost (Je to jeden z nejlepších z v Česku vyráběných výrobků). Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že výrazné procento rodilých mluvčích nemá v podobných případech s porozuměním žádné potíže a že taková vyjádření považují (v komunikaci mluvené i psané) za přirozená.

V souvislosti se souvýskytem českých předložek je možné zmínit i poměrně velmi vzácné případy jejich splynutí (skládání): Je ze Plzně (Z. Hlubinková, 2012). Tyto případy jsou dobře známé ze slovenštiny (zponad, zpomedzi), kde jsou složené předložkové výrazy velmi frekventované. V našem prostředí (jde zejména o vazby s podstatnými jmény v místních určeních) se připomínají jen nepříliš užívané spisovné prepozice zpod+G (Výndal dopis zpod sešitu) a zpoza+G (Vykoukl na nás zpoza stolu) i další případy, nejčastěji nářečního původu (nejvíce z Valašska): popod, zpopod, ponad, zeza.

Za nářeční je považován i případ již zmíněné složené předložky zez+G, přičemž se rozdíl mezi ní a mezi „nesloženou“ předložkou přímární z+G (znamenající směřování z prostoru) spatřuje ve směřování děje zevnitř něčeho nebo z nějakého prostorového východiště (Z. Hlubinková, 2012, s. 55).

Některí mnou dotázaní Plzeňané (malý vzorek kantorek z tamních základních škol) hledají původ vyjádření s posměšným (škádlivým) nádechem zez Plzně v tom, že se v Plzni a v jejím blízkém okolí hojně říká místo shora a zdola také zeshora a zezdola. A patrně odtud se redundantní morfém ze analogicky přenesl i na původní předložku z+G.

Není třeba zdůrazňovat, že bude nanejvýš zajímavé pozorovat další vývoj v oblasti užívání českých předložek, které nám v budoucnu připraví ještě nejedno překvapení.

Odborná literatura

- Hlubinková, Z.: Zez Plzně. *Naše řeč*, 91, 2012, s. 55.
- Jamek, V.: *O patřičnosti v jazyce*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky 1998.
- Komrsková, Z.: *Souvislý primárních předložek v soudobých publicistických textech*. Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK 2013 (nepublikovaná diplomová práce).
- Machová, S.: Dvě předložky vedle sebe. *Naše řeč*, 83, 2000, s. 30–34.
- Mathesius, V.: O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura* (B. Havránek – M. Weingart, eds.). Praha: Melantrich 1932, s. 14–31.
- Novotná, R.: Kumulace předložek v textu. In: *Korpusová lingvistika Praha 2011: Výzkum a výstavba korpusu* (Fr. Čermák, ed.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011, s. 174–183.
- Panevová, J.: Existuje chyba v syntaxi? In: *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě*. Opava: Slezská univerzita 2003, s. 145–153.
- Syblík, V.: K spojení dvou předložek vedle sebe. *Český jazyk a literatura*, 51, 2000, s. 90–91.

Publikováno v časopise *Bohemistika*, 15, 2015, s. 181–184.

Tak tohle je z v češtině probíhajících novot jedna z nejvýraznějších. Souhlasíte? Jak se vám pozdává? Vydrží, setrvá, nebo začne po čase pozvolna ustupovat? Prosadí se, nebo zmizí stejně rychle a nečekaně, jak se objevila?

Když jsme u těch obchodních transakcí zmíněných v názvu kapitoly, přičiním ještě jednu poznámku, která mě napadla na jedné z berlínských ulic.

Čeština má s němčinou mnoho společného, až to člověka překvapí. Stačí připomenout třeba frazeologii. Je to dáno dlouhým soužitím obou národů. Jsou ale věci, které se zvláštním způsobem odlišují.

Čech třeba uvede, že je něco *na prodej*. Němec ovšem v témže případě sdělí, že je něco *ke koupi* – *Zu verkauf* (např. zaparkovaný automobil). Když jsem o tom přemýšlel, šel jsem právě do metra, kde před zavřením dveří a odjezdem soupravy zazněla pouze výzva *Einstiegen, bitte!*, tedy

Nastupte prosím, nikoliv ono pražské *Ukončete nástup a výstup, dveře se zavírají*. Jaké segmenty reality (a proč?) to které jazykové společenství preferuje a vybírá?

Uvědomil jsem si další rozdíl, které zkoumá celá jedna disciplína zabývající se zvukovou rovinou jazyka: fonotaktika (fonologická kombinatorika). Analyzuje mimo jiné poměr a kombinace vokálů a konsonantů v jednotlivých jazycích a ze získaných poznatků vyvozuje závěry. Zjednodušeně lze říct, že čeština má tendenci začínat určitá slova, např. předložky, souhláskou, kombinuje konsonant a vokál, zatímco třeba němčina mnohdy volívá postup opačný, tedy vokál – konsonant. Srovnajte spojení *ve škole* – *in der Schule*, *na stěně* – *an der Wand*, *ze stanice* – *ab Station*. Je to pouhá nahodilost? Jak pro koho.

A ještě jedna záležitost. Říká se, že lidé volívají cestu nejmenšího odporu. V mnohých ohledech je to bezesporu pravda. Co se zmíněné zvukové roviny jazyka týká, projevuje se to u nás i tím, že v češtině, kde patří z hlediska obtížnosti a vynaloženého úsilí hláska *p* k nejsnáze vyslovitelným („energeticky nenáročným“), začíná právě na tento konsonant nejvíce pojmenování.

Co je z uvedeného přehledu patrné? Předně je zjevná tendence této prepozice uvozovat výrazy obsahující rys volna, volného času, pauzy, svátku. V této souvislosti (časový údaj je zpravidla v plurálu) se může jednat o jistou opakovanost, pravidelnost nástupu příslušné časové náplně, *O sobotách nebývá doma*, tedy často, pravidelně (v této souvislosti nelze říct např. *o středách*). Druhým charakteristickým rysem časového užití této předložky je zachycení časového úseku jako bodu, srov. *Seznámili se o dovolené* (dovolená se pojímá jako koncentrovaný časový úsek) proti spojení *Seznámili se během dovolené*, kdy se poukazuje dílem na procesualní charakter situace (na začátku se neznali, na konci ano, vzniká určitá nová kvalita), dílem se zdůrazňuje časové rozpětí daného temporálního úseku.

Vedle tohoto užití se s předložkou *o+L* setkáváme rovněž v některých situacích uvozujících určité aktivity týkající se zemědělství, pěstitelství, např. *o vinobraní, o žních, o senoseči*.

Spektrum předložek (co do forem i významů) je v českém jazyce skutečně pestré. V řečové praxi by mělo jít o to, aby bylo toto bohatství náležitým způsobem využíváno. Tato skutečnost je významná nejen z hlediska rodilých mluvčích, ale také z perspektivy češtiny jako cizího jazyka.

Publikováno v časopise *Češtinář*, 13, 2003, s. 36–37.

Jako další z typických příkladů předložky *o+L* ve významu časovém bych zmínil *o prázdninách*, říká se rovněž *čaj o páté*.

Na Slovácku se neřekne, že někdo *Přijel v půl páté, v pět (hodin)*, ale že *Dojel o půl páté, o pěti (hodinách)*...

V podobných spojeních hraje velkou roli i úzus, což bývá komplikace zejména ve výuce zahraničních bohemistů, srov. spojení typu *ve dne × za bílého dne; do roka a do dne × do roku 2010* atd.

XV. Šedesát dva studentek

Osvojit si náležité tvarosloví českých číslovek není vůbec jednoduché. Kde čerpat poučení? Mnohé se v lingvistických popisech jaksí předpokládá (zcela nedostatečná a povrchní bývá dimenze formální, tedy popis jejich skloňování), k obtížné uchopitelnosti numerálií přispívá nemalou měrou vedle bohaté rozvinuté variantnosti⁴² i jejich nejednotná prezentace v mluvnicích a potažmo v učebních materiálech. Jako výmluvný příklad může posloužit popis genitivu základních číslovek *tři* a *čtyři* ve vybraných prestižních českých gramatikách.

Čtyři gramatiky, čtyři odlišné verze!

Vladimír Šmilauer v *Nauce o českém jazyku* (Praha: SPN 1972, s. 197) uvádí jako spisovné pouze tvary *tří* a *čtyř*. V tomto případě je třeba respektovat poměrně vzdálenou dobu vzniku, neexistenci korpusového materiálu.

Optimální je podle mého mínění situace v akademické *Mluvnici českiny 2* (kolektiv autorů, Praha: Academia 1986, s. 405): prezentují se totiž jak tvary spisovné neutrální (což je explicitně uvedeno) – tedy *tři* a *čtyř* – i formy spisovné hovorové, čili tvary shodné s tvary lokálu: *třech* a *čtyřech*.

Marie Čechová a kol. v pražské⁴³ gramatice *Čeština – řeč a jazyk* (Praha: Institut sociálních vztahů 1996, 2000) na s. 200 taktéž zmiňuje variantní podobu zmiňovaných numerálií, tedy *tří*, *třech* a *čtyř*, *čtyřech*, ovšem bez stylového rozlišení; pokládá je tudíž za rovnocenné.

⁴² Člověk se někdy setkává s formami, nad kterými jen kroutí hlavou. Jak byste četli třeba tento číselný údaj ve výpovědi: *Garsonka stála 1 200 000?* Já bych řekl *milión dvě stě tisíc*. A vy? Taký tak? Slyšel jsem však i tuto verzi: *milión dvakrát jedno sto tisíc*... A vůbec bych se nedivil, kdyby se vynořily další variace.

⁴³ Napsal ji autorský kolektiv převážně z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Brněnská⁴⁴ *Příručí mluvnice češtiny* (kol. autorů, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1995, s. 307) připouští tvary *tří / třech*, ale paradoxně pouze *čtyř*. Formu *čtyřech* hodnotí jako substandardní...

Co dodat?

Jistě není třeba zdůrazňovat obecně známou skutečnost, že pokud jde o formální stránku, patří číslovky ke slovním druhům velmi obtížným, a to nejenom pro zahraniční bohemisty. V nejednom případě totiž nebývá snadné náležitě se orientovat v jednotlivých deklinačních paradigmatech, nebývá zřejmé, že i rodilý mluvčí může zůstat na pochybách, která forma, která z variant přicházejících v úvahu je spisovná (mám na mysli dublety či triplety typu *ke sto lidem, ke stu lidí, ke stu lidem*) a která už (ještě) do spisovného jazyka nepatří.

Z celé plejády pasází, jež mohou po formální stránce činit potíže, vybírám tu, která figuruje v názvu příspěvku. Jde o situaci, v níž se může, ale také nemusí formálně projevit shoda číslovky s gramatickým rodem počítaného předmětu / počítané osoby. Jedná se tedy o spojení, kdy se na posledním místě složeného numerického výrazu objeví číslo, které výše zmíněnou shodu po formální stránce umožňuje. Konkrétně se to týká rodových číslovek *jeden, jedna, jedno; dva, dvě*. V tomto smyslu může dojít ke třem následujícím variantám:

1. Mluvnický rod se v takovém případě uplatňuje – jde o výrazy typu *šedesát dva studenti, šedesát dvě studentky, šedesát dvě auta*. Lze konstatovat, že podobná vyjádření jsou již delší dobu na ústupu, četnost jejich výskytu má klesající tendenci.

Z hlediska formálního tvarosloví má v případě takových spojení mluvčí na zřeteli v podstatě především finální číslici kvantifikátoru – pro výslednou jazykovou realizaci je tedy v jistém smyslu lhostejné, zda jde výlučně o číslovku 2 (*dva studenti*) či zda se jedná o číselný výraz vyšší, např. 1862 (*tisíc osm set šedesát dva studenti*). Pojetí numerického vyjádření má pak následné vliv i na formální podobu predikátu – s ohledem na situaci je v čísle jednotném nebo množném, z hlediska pravopisného se projevuje kongruence v rodě a čísle, viz výpovědi typu *Přišel šedesát jeden student. Přišla šedesát jedna studentka. Přišlo šedesát jedno dítě. Přišli šedesát dva studenti*.

2. Shoda v mluvnickém rodě mezi číslovkou a počítaným předmětem se neuplatňuje – jde o výrazy jako *šedesát dva studentů / studentek / aut*. Zde dochází ke ztrátě formálního odlišení gramatického rodu posled-

ního čísla složené číslovky, pro všechny rody se tedy užívá univerzálního tvaru rodu mužského.

Příčina podle mého soudu spočívá v tom, že se na dané číslo (na daný počet) pohlíží jako na číslo větší než čtyři (viz příspěvek *O číslovce pět* v Naší řeči 2002), chápe se tedy nikoliv už ve smyslu nespojitém, složeném, tedy jako 60+2, nýbrž komplexně, čili jako 62, což s sebou přináší známé důsledky: počítaný předmět je v genitivu, eventuelní predikát by měl neosobní tvar jednotného čísla, tedy *Přijelo šedesát dva studentů / studentek / aut*.

Komplikaci navíc ovšem představuje výraz typu *šedesát jedna studentů*. Zde totiž ve funkci onoho univerzálního výrazu nestojí číslovka ve tvaru rodu mužského (*jeden*), nýbrž ženského (*jedna*). Vysvětlení je podle mého názoru snad možné hledat ve spojitosti těchto výrazů s počítáním (od jedné výše). Vedle méně frekventovaného vyjádření *jeden – dva – tři...* (mluvčí má na mysli celky, odtud tvar rodu mužského) v úzu převládají formy *jedna – dvě – tři...* (mluvčí má na mysli celé jednotky, srov. spojení typu 1,05: *jedna celá nula pět* – proto tvar rodu ženského). 3. Shoda v rodě mezi číslovkou a počítaným předmětem se neuplatňuje – mám na mysli číslovky základní typu *dvašedesát studentů / studentek / aut* (tvar *dvašedesát* neexistuje), kdy mužský tvar číslovky 2 (*dva*) opět zastupuje všechny tři rody.

Podobné je tomu v případě odpovídající číslovky řadové, v níž první komponent složeného číselného výrazu rodové odlišení neodráží: *dvašedesátý student, dvašedesátá studentka, dvašedesáté auto* (ani zde se nesetkáme s výrazem typu *dvašedesátá studentka*). Pro úplnost ještě připomínám existenci spojení jako *šedesátý druhý student*.

Co říci závěrem? Pro náležitou prezentaci mluvnice češtiny pro cizince je nezbytné, aby byl zpracován její optimální popis, jenž by explicitně formuloval všechny relevantní skutečnosti. U jinojazyčného mluvčího totiž v případě naší mateřštiny nelze spoléhat na jeho jazykové povědomí, jazykový cit ani na dokonalou znalost domácího úzu.

Publikováno v časopise *Bohemistika*, 3, 2003, s. 265–266.

Domnívám se, že pokud jde o užití a významy českých numerálií, neuskodila by určitá celonárodní, vhodné provedená osvěta. Jen poměrně málo rodilých mluvčích, zdá se mi, totiž využívá bohatství češtiny a skutečně vědomě a funkčně odlišuje kupř. číslovky druhové a souborové (*dvoji prázdniny × dvoje prázdniny*), základní a úhrnné (*čtyři roční období × čtvero ročních období*) apod.

44 Napsali ji moravští bohemisté převážně z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Za celonárodní pohromu pak považuju svévolné a obecně tolerované nakládání s formální stránkou číslovek (tvaru typu *Stalo se to před pět seti rokama*). Je to projev neznalosti, nevzdělanosti, ignorantsví, nebo snad průvodní znak nějakého progresivního vývojového trendu? V některých případech může být dosti obtížné to bezpečně rozpoznat. Myslím si proto, že náležité popsaní rozdílů mezi jazykovou chybou a evoluční tendencí tak pro lingvisty zůstává i nadále významnou výzvou.

Náležité zpracování číslovek je podle mého mínění bezesporu jednou z nejslabších a nejzanedbanějších kapitol české mluvnice.

Závěrem jedna z četných zajímavostí vztahující se k číslovkám – zdánlivě nelogická ekvivalentnost vyjádření *jednou tolik a dvakrát tolik*. A. Černá (s. 29) ji vysvětluje slovy: *Řekneme-li před matematikem, že něco stojí jednou tolik, nejspíše rozhořčeně namítne, že jde o nesmyslné vyjádření. Číslovka jednou znamená jedenkrát. Z hodin matematiky víme, že 1×2 jsou 2, stejně jako $1 \times \text{milión}$ je opět milión. Většina uživatelů ale spojení jednou tolik vyjadřuje dvojnásobnou množství: tedy sčítá se tolik plus tolik. Přestože matematici či technici zaměření uživatelé možná nebudou souhlasit, jsou takováto sdělení v běžných komunikačních situacích z významového hlediska obvykle srozumitelná a můžeme je považovat za stejně správná jako vyjádření s logickým dvakrát tolik. (A. Černá: *Jednou tolik docela stačí* aneb *O nejednoznačnosti v jazyce*. In: *Každý den s češtinou* (J. Králík a kol., eds.). Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2009, s. 29–32.)*

XVI. To je to pravé

Nevím jak vám, ale mně se doposud nepoštěstilo setkat se s někým, kdo by toužil konečně potkat *tu levou*!

Zvláštní –

Pravý muž by měl v životě dělat jen správné věci, stavět se všem nepřívostem, vstávat pravou nohou, cítit a oprávněně hájit právo, být vždy v pravý čas a pravém místě. A poznat *tu pravou*...

Víte proč?

Prostorová orientace člověka na pravou a levou stranu, tedy jeho představy o *pravém* a *levém*, jsou historicky spjaty s přechodem lidského myšlení a pojmání prostoru od konkrétního (přírodního, přirozeného) k abstraktnímu. Odvozují se od lidského těla, které v tomto smyslu vystupuje v úloze určitého mikrosvět; od struktury tělesné schránky lidského jedince se následně přenášejí na okolní svět. Souřadnice (koordináty) pravá – levá jsou jednou z bazových relací, resp. spojením člověka a okolní reality ve většině kulturních tradic.

Studiem starých anglosaských, starogeránských a jiných písemných památek⁴⁵ se mimo jiné dospělo k názoru, že se v základu pojmenování pravé a levé ruky setkáváme s příznaky, které poukazují na fyziologické, funkční a prostorové rozdíly, jež mezi oběma končetinami existují. Pravá ruka je chápána na rozdíl od levé jako mužský symbol, je pojímána jako základní, dominantní, silná, užitečná (srov. dnešní české vyjádření *potřást si pravicí*).

Pravé se dále vyvíjí, s příchodem křesťanství je nazýváno jako božské, bohobojné, pravá strana je vnímána jako bránící, ochraňující; v *Bibli*

45 Viz S. G. Proskurin: O značení „pravý – levý“ v světě drevněgermánské tradici. *Voprosy jazykoznanija*, 32, 1990, s. 37–49.